

LATGALES TEĀTRIS RĒZEKNĒ (1921-1940)

The Latgale theatre in Rezekne (1921-1940)

Silvija Geikina

Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija, e-pasts: silvija.geikina@inbox.lv

Abstract. *The existence of The Latgale Theatre in Rezekne was not long. It existed for just a couple of decades, from 1921 to 1944. Similarly to other Latvian theatres, The Latgale Theatre in Rezekne opened its first performances soon after the declaration of Latvian independence in 1918.*

In 1920's almost every Latvian city established a theatre troupe with some professional but mostly – amateur actors. This activity and the desire to work in the culture field shows the Latvian nation's spiritual strength and vitality in spite of the difficult economic and political situation.

The Latgale Theatre's first performance took place in 1921, 4th April. It was Maurice Matherlink's play of symbols – 'Sister Beatrice' in the direction of Karl Hamsters. Hamsters' choice of material already shows his original literary taste. Looking at other peripheral theatres' repertoires during this period, it can be seen that they mostly consist of less sophisticated dramatic works from such authors as Aspazija, Blaumanis, Alunana, John Akuraters and other Latvian author plays.

Like other Latvian peripheral theatres, Latgale Rezekne Theatre did not receive any material support from the government. It had to find its own funding to produce shows. Soon The Latvian Culture Promotion Society Rezekne branch took the theatre under its wing. But it did not have sufficient funds either, therefore in early 1920's regular performances in Rezekne did not happen. In 1924 Rezekne established the association "Latgale nation castle". The society activists started building the construction project. Joseph Trasuns was elected as the first President of the Society but the board was composed by Joseph Becker, John Draught, Peter Zadvinskis and others. One of the first tasks of the association was to create The Latgale culture centre in Rezekne.

The next stage in the history of The Latgale Theatre is rightly considered one of the most prominent and artistically significant in 1930's, and is associated with Ernests Feldmanis. He was working in The Latgale Theatre from 1933-1937. With his arrival, Latgale Theatre successfully got out of the artistic exhaustion and delighted its audience with a number of bright and major productions. Ernest Feldmanis offered productions of plays which Latgale citizens had not seen before: Shakespeare's 'The Taming of the marriage', E. Woolf's 'A Tale of Death', F. Molnar's 'The Devil', Moliere's 'Don Giovanni', Wild's 'An Ideal husband.'

The existing productions as well as the future prospects of the theatre came to an end along with the Second World War, during which the theatre building got destroyed. It was renovated after the war and utilised by amateur theatres.

The aim of this work is to research the operation of The Latgale Theatre from its first performance in 1921 till the last one in 1944, discovering the historical situation in Latvia during 1920's and 30's, which could have resulted in a possible emergence of a new theatre in Rezekne. The article explains the theatre's repertoire policy and the directors' job.

The methods used: media analysis method and museum material analysis.

Keywords: acting, directing, performing arts, repertoire policy, socio-political situation, theatre.

Ievads

Latgales teātra Rēzeknē pastāvēšanas laiks nav ilgs. Ar pārtraukumiem tas darbojies tikai dažus gadu desmitus, no 1921. līdz 1940. gadam. Līdzīgi kā citos Latvijas teātros, Latgales teātra pirmās izrādes notiek drīz pēc Latvijas neatkarības pasludināšanas 1918. gada 18. novembrī.

20. gs. 20. gadu sākumā gandrīz katrā Latvijas pilsētā tiek dibinātas teātra trupas, kurās ir daži profesionāli skatuves mākslinieki, bet lielākā daļa – amatieru teātra aktieri. Tikai daži nosaukumi: Jelgavas teātris, Liepājas teātris, Torņakalna, Ziemeļblāzmas, Intīmais, Ceļojošais, Cēsu teātris, Daugavpils, Latgales teātris Rēzeknē. Šī aktivitāte un vēlme darboties kultūras jomā liecina par latviešu tautas garīgo spēku un vitalitāti, kas neskatoties uz materiāli grūtiem laikiem un zināmu politiskās un sabiedriskās dzīves nestabilitāti, cenšas dibināt jaunas teātra trupas un darboties skatuves mākslas laukā.

Darba mērķis ir raksturot Latgales teātra Rēzeknē darbību no tā dibināšanas 1921. g. līdz 1940. g., iepazīstot sabiedriski politisko situāciju Latvijā pēc tās valstiskās neatkarības pasludināšanas 1918. g. 18. novembrī. Rakstā skaidrota teātra repertuāra politika, iestudējumu mākslinieciskā kvalitāte, kā arī attieksme pret latviešu valodu. Darbā izmantotās metodes: mediju analīze, muzeja materiālu analīze.

Morisa Māterlinka „Māsa Beatrise” Latgales teātri

Teātra vēstures grāmatās varam izlasīt, ka Latgales teātra Rēzeknē pirmā izrāde notikusi 1921. gadā 4. aprīlī. Tā bijusi Morisa Māterlinka simbolu luga „Māsa Beatrise”. Ievērojamais teātra vēsturnieks Kārlis Kundziņš savā pētījumā „Latviešu teātra vēsture” raksta: „Rīgā 1920. gadā nodibināja studiju, lai sagatavotu aktierus Latgalei. 1921. gadā tā pārcēlās uz Rēzekni” (Kundziņš, 1972: 389). Var rasties jautājums – kurš šādu studiju Rīgā nodibināja? Kārlis Kundziņš to neskaidro. Rakstniecības, teātra un mūzikas krājuma materiālos atrodama A. Ersa publikācija „Latgales teātris”, kurā varam izlasīt šādu skaidrojumu: „1920. gadā pēc Latgales atbrīvošanas bija jādomā, kā šai visvairāk pārkrievotajā Latvijas daļā celt latvisko garu un kultūru... Tad radās doma pacelt latgaliešu garīgo dzīvi, kurā vienīgais faktors bija tikai baznīca, nodibinot Latgales teātri ar centru Rēzeknē. Tam būtu jāiet tautā. Latgales lietu departaments atvēra Rīgā teātra studiju, lai sagatavotu latgaliešu aktierus. Studistus algoja. Tamdēļ viņā sastājās tādi, kam uz teātra mākslu nebija dziļākas tieksmes. No šīs studijas aktieri arī neiznāca. 1921. gadā tādu pašu studiju Hamstera vadībā nodibināja Rēzeknē” (RTMM, 204046).

Enciklopēdijā „Teātris un kino biogrāfijās” arī teikts, ka šo studiju dibinājis aktieris Kārlis Hamsters (Teātris un kino biogrāfijās, 1999: 402). Iespējams, ka šī studija sākotnēji Rīgā tika dibināta pie Raiņa kluba. Divdesmito gadu pirmajā pusē Raiņa klubs centās rīkot kultūras pasākumus plašām tautas masām. Pie Raiņa kluba savu studiju 1920. gadā atvēra K. Hamstera mīļotā sieviete – populārā latviešu teātra aktrise Biruta Skujeniece. Visticamāk, ka Birutas Skujenieces ietekmē pie Raiņa kluba Rīgā savu studiju organizēja arī K. Hamsters. Kādēļ šī studija tika pārcelta tieši uz Rēzekni, noteiktu ziņu nav. Taču tā 1921. gadā Rēzeknē bija, un tam ir izšķirošā nozīme Latgales teātra vēsturē.

Kārlis Hamsters teātra vēsturē tiek raksturots kā talantīgs un labi izglītots aktieris, kurš nospēlējis vairākas nozīmīgas lomas Jaunajā Rīgas teātrī. „Nenoliedzami Hamsters bija iespaidīga parādība aktieru saimē, gudrs, aizrautīgs, viņš varēja ieinteresēt katru”, tā viņu raksturojusi K. Hamstera kolēģe no Jaunā Rīgas teātra laikiem, aktrise Tija Banga (Banga, 1970: 143). Iespējams, ka tieši K. Hamstera neparastums, viņa spēja aizraut un ieinteresēt katru, pulcēja ap viņu entuziastus, kuri ieradās Rēzeknē, lai dibinātu šeit teātri. Entuziastu pulkam K. Hamsters piepulcēja arī savu kolēģi Vili Segliņu, kurš bija Nacionālā teātra aktieris un talantīgs pedagogs. Viņš palīdzēja K. Hamsteram jauno aktieru profesionālās sagatavošanas darbā. Lielākajā Latgales pilsētā Daugavpilī teātris vēl nebija nodibināts. Taču arī tur jau pulcējās interesenti un entuziasti un sākās latviešu teātra organizēšanas darbi. Rēzekne tomēr apsteidza Daugavpili, tur pirmā latviešu teātra izrāde notika 1922. gadā, Rēzeknē gadu agrāk – 1921. gadā.

Latgales teātra atklāšanas izrādei K. Hamsters izvēlējās Morisa Māterlinka lugu „Māsa Beatrise”. Jau lugas izvēle liecina par K. Hamstera oriģinālo literāro gaumi. Aplūkojot citu perifērijas teātru repertuāru šajā laika periodā, redzam, ka tie izvēlējušies mazāk sarežģītus dramaturģiskos darbus. Tur ir Aspazijas, Alunāna, Jāņa Akuratera un citu latviešu autoru lugas.

„Māsa Beatrise” ir mistērija par dievišķās un cilvēciskās mīlestības izpausmēm cilvēka dzīvē, par grēku un piedošanu. Mūķene Beatrise, kas iemīlējusi princi un viņa aicināta aizbēg no klostera, pēc divdesmit pieciem gadiem tajā atgriežas kā vīlusies grēciniece un vēlas nomirt. Klosters māsas Beatrises nožēlas pilnajam stāstam par cilvēciskās mīlestības

ciešanām netic, jo klosterī visus šos gadus Beatrises veidolu pieņēmusi Svētā Jaunava un kalpojusi klosterī viņas vietā. Reālais ar ireālo, īstenība ar sapni šai Māterlinka lugā nav atšķirami. K. Hamsters tās skatuviskajā variantā Latgales teātrī lielu vērību veltījis lugas runātā vārda atklāsmei. Iespējams viņu kā režisoru bija ietekmējusi Biruta Skujeniece, kura šīs lugas iestudējumā Nacionālajā teātrī 1920. gadā galveno vērību bija veltījusi lugas teksta izteiksmīgai norunāšanai. Kā šo simbolu drāmas tekstu izdevās norunāt jaunajiem studistiem Latgales teātrī, pārliecinošu ziņu nav, jo nav vērā ņemamu atsauksmju par šo notikumu. Pieejamās ziņas ir visai skopas. Jau pieminētajā A. Ersa publikācijā rakstīts: „Kaut arī izrāde bija laba, bet panākumu viņai nebija pa daļai aiz reliģiskiem motīviem (Dievmāte uz skatuves)” (RTMM, 204046). Dekorācijas šim iestudējumam veidotas pēc mākslinieka Romāna Sutas skicēm. Svarīgi atzīmēt, ka ar šo notikumu saistās arī ievērojamā Latgales mākslinieka Franciska Varslavāna vārds, kurš ap to laiku atgriezies no bēgļu gaitām Krievijā un uzsācis aktīvu darbību Rēzeknē. Viņš strādājis par dekoratoru Latgales teātrī.

Biedrības „Latgales Tautas pils” aktivitātes teātra mākslas jomā

Līdzīgi citiem perifērijas teātriem Latvijā, Latgales teātris Rēzeknē nesaņēma no valdības materiālu atbalstu. Tam vajadzēja pašam meklēt līdzekļus iestudējumiem. Teātri atbalstīt uzņēmās Latvijas Kultūras veicināšanas biedrības Rēzeknes nodaļa. Taču arī tai nebija līdzekļu, tādēļ regulāras izrādes Rēzeknē 20. gs. 20. gadu sākumā nenotika. 1924. gadā Rēzeknē nodibina biedrību ar lepmu nosaukumu „Latgales tautas pils”. Tās iniciatori un aktīvisti bija Rēzeknes inteligences pārstāvji: Franča Trasuna brāļadēls, Rēzeknes pilsētas domes deputāts Jāzeps Trasuns, Jāzeps Bekers, Jānis Velkme, Pēteris Zadvinskis. Biedrības aktīvisti uzsāka nama celtniecības projektu.

Nama projekta veidošana, un tā celtniecība prasīja laiku. Taču teātra mākslas mīļotāji, un arī „Latgales Tautas pils” dibinātāji nevēlējās gaidīt. Viņi atrada pagaidu telpas Brāļu Skrindu ielā. Tur tad arī atsākās Latgales teātra izrādes 1926. gadā. Pie biedrības „Latgales tautas pils” tika nodibināta teātra komisija. Tās vadītājs bija Kārlis Dāvis – enerģisks cilvēks, savas pilsētas patriots. Viņš aicināja uz Rēzekni profesionālus režisorus no Rīgas un citām perifērijas pilsētām. Rēzeknē atgriezās Vilis Segliņš, no Valmieras Rēzeknē ieradās aktieris un režisors Voldemārs Ābrams, kurš bija jau sevi pieteicis gan Cēsu Viesīgās biedrības teātra trupā, gan vēlāk Valmieras teātrī. Pirmo izrādi 1926. gadā – R. Blaumaņa „Indrāni” sagatavoja Vilis Segliņš. Režisors piedalījās izrādē arī kā aktieris, spēlējams vecā Indrāna lomu. Pārējās lomās redzami pašā pirmajā sezonā izrādītās „Māsa Beatrise” dalībnieki 1921. gadā: V. Abricka, A. Gleizde, T. Kambala, P. Brikmanis.

Atsauksmēs par „Indrānu” iestudējumu pavīd doma, ka Latgales teātra vadība nevarēja vienoties, kādā valodā spēlēt izrādes. Bija daļa, kas aizstāvēja latviešu literārās valodas prioritāti, taču bija arī daļa, kas vēlējās, lai izrādes tiktu spēlētas latgaliešu valodā. „Jau „Indrānos” bija dīvaina lieta: Indrānu tēvs un Kaukēns runāja literatūras izloksnē, Indrānu dēls – latgaliešu. Tāds pats kuriozs bija „Ugunī” un citās izrādēs. Šis valodas mistrs, kur vairums aktieru vēl turas diletantisma robežās, izrādēm daudz kaitējis. Un vēl jāievēro, ka Rēzeknē galvenie teātra apmeklētāji ir literāriskās izloksnes runātāji” (RTMM, 204046). Šī neskaidrība ar valodas lietojumu un pretrunīgie viedokļi šai jautājumā bija viens no iemesliem Latgales teātra neregulārajam darbam.

Ielūkojoties Latgales teātra repertuārā, ar gandarījumu jāsecina, ka teātris izvēlas nopietnu repertuāru. Lielākoties tiek iestudēti latviešu un Rietumeiropas klasikas darbi. Uzmanību var piesaistīt Ibsena lugas „Ziemeļu varoņi” iestudējums Rēzeknē 1926. gada 14. novembrī. Pie šīs izrādes nosaukuma nav atrodams režisora vārds, ir norādīts tikai scenogrāfs A. Filka. Vienu no galvenajām lomām Ornulfu spēlējis Vilis Segliņš, Sigurdu – T. Podiss, Gunaru – P. Ūdris, Dagniju – M. Kārklīņa, Jordisu – T. Kambala, Torolfu – A. Emsiņš. Voldemārs Ābrams nav minēts. Tomēr ir viens interesants fakts. „Ziemeļu

varoņus” V. Ābrams pirms gada (1925) iestudējis Valmieras teātrī, un pats spēlēja Ornulfa lomu. Jordisas lomu Valmieras teātrī spēlēja vēlākā pazīstamā Drāmas teātra aktrise Olga Lejaskalne. Vēl 1926. gada martā V. Ābrama vārds ieraugāms Valmieras teātra repertuāra sarakstā, bet pēc tam vairs nē. „Ziemeļu varoņu” izrāde Rēzeknē notikusi 1926. gada 14. novembrī un ļoti iespējams, ka šīs Ibsena lugas režisors Rēzeknē bijis V. Ābrams, tikai viņa vārds nav parādījies afišā un programmā. 20. gs. 20., 30. gados režisori nereti vienu un to pašu lugu iestudēja vairākos teātros.

„Latgales Tautas pils” atklāšana

Nākošie septiņi gadi Latgales teātrim ir samērā patukši. Notiek tikai retas, atsevišķas izrādes. „Latgales tautas pils” nams, kurā darbojās teātris bija neliels, neērts, lielākiem publiskiem pasākumiem nepiemērots. 1928. gadā kultūras biedrībai izdevās dabūt finansējumu un sākās nama pārbūves un labiekārtošanas darbi. Tos pabeidza aptuveni pēc gada un 1929. gadā notika atjaunotās tautas pils atklāšana. Šim notikumam par godu tika iestudēta Franča Trasuna teiksmu luga ar zīmīgu nosaukumu „Nogrimuši pils”. Dramaturģiski tā ir ļoti sarežģīta luga, kurā autors mēģinājis apvienot konkrētas sadzīviskas ainas ar mītisku teiksmu slāni par kādreiz nogrimušu pili, kā tautas brīvības un neatkarības simbolu. Pagātne un tagadne te satiekas, te attālinās. Reālu zemnieku sarunas par zemi, varu, dzīvi, apmulsums un nespēja ar pašu spēkiem pretoties varaskārajam un nežēlīgajam padomju komisāram Viļakam, sadzīvo ar pagātnē nogrimušās pils kunigaiti Tautuvari. Komisāra Viļaka darbošanās viņa runas, viņa nežēlīgā izrēķināšanās ar citādi domājošiem raisīja asociācijas ar nesenajām latviešu brīvības cīņām pret Padomju Krievijas tīkojumiem iekarot Latviju. Bet arī mītiskie teiksmu tēli bija tikpat reāli un klātesoši kā zemnieki, karavīri, sievietes. Nogrimušās pils kunigaitis Tautuvaris, iznācis no ezera dzelmes, iesaistījās atbrīvošanās cīņās pret komisāru Viļaku, Tautuvara meita Auška kļuva galvenā varoņa – saimnieka dēla Bolva līgava. Pasakas, teikas tēli iekļāvās reālajā dzīvē bez kādas īpašas skatītāju sagatavošanas. Spēles noteikumi visiem bija it kā vienādi.

Uz skatuves ticami un pārliecinoši atainot reālo un ireālo, sadzīvisko un mītisko nekad nav bijis viegli un vienkārši. Domāju, ka zināmas grūtības dramaturģiskais materiāls sagādāja arī Latgales teātrim. Apzinoties šo sarežģītību, rēzeknieši uzaicināja „Nogrimušo pili” iestudēt Rīgā pazīstamu aktieru kursu vadītāju, režisoru un arī dramaturgu Ernestu Kārkliņu ar pseidonīmu Zeltmatis. Aktieru kursu nodarbībās un arī savos režijas darbos Zeltmatis vienmēr galveno uzmanību pievērsa runātajam vārdam. No aktiera viņš vispirms prasīja pārliecinošu un labskanīgu vārda pasniegšanu uz skatuves. Domāju, ka Latgales teātrī iestudētajā „Nogrimušajā pilī” bija dzirdama daiļskanīga valoda, jo īpaši labi varēja skanēt tautasdziesmu runāšana. Jāatzīmē, ka Francis Trasuns bija aktīvs un kvēls latgaliešu tautas dziesmu krājējs. „Nogrimušajā pilī” viņš bija kuplā skaitā iekļāvis savāktās tautas dziesmas.

Iestudējums „Nogrimuši pils” bija nozīmīgs, vērā ņemams kultūrvēsturisks notikums. Skatītājiem tas lika domāt par to cik trausla un ievainojama var būt brīvība un neatkarība. Tās nav pašsaprotamas un uz visiem laikiem dotas. Par brīvību vienmēr jābūt nomodā. Pašapmierinātība, kūtrums, vienaldzība bijuši par iemeslu, ka pils kādreiz nogrimusi. “Stōsta, ka jei nūgrymuse par tū, ka maize beja ļūti lāta, ļaudis jōs nacīneja un spardeja kōjom”, lugas ievadvārdos raksta Francis Trasuns (Trasuns F. (1998) Dzīve un darbi, 261 lpp.). Šo vēstījumu, ka tautai jābūt modrai un sava neatkarība jāšargā bija akcentējis iestudējuma režisors Zeltmatis un aktieru ansamblis.

Interesanta, vērā ņemama epizode Latgales teātra vēsturē saistīta ar režisora Ēriha Lauberta vārdu. No 1925. līdz 1930. gadam šis režisors ļoti sekmīgi strādāja Daugavpils Latviešu teātrī. Pirms ierašanās Daugavpilī viņš bija izmēģinājis savus spēkus vairākos citos Latvijas teātros. Ērihs Lauberts bijis muzikāls, apguvis vijoļspēli, par aktieri un režisoru gan kļuvis pašmācības ceļā, vērojot un mācoties no vecākajiem kolēģiem Rīgas Latviešu teātrī

20. gs. pirmajā desmitgadē, kur atveidojis jaunu cilvēku lomas. Viņš ir bijis pirmais Noliņš R. Blaumaņa „Indrānu” pirmiestudējumā 1904. g., kā arī Jaunā Rīgas teātra aktieris un arī direktors (1912-1914). Kopā ar aktieri Kristapu Košķinu dibinājis Ventspils Jauno teātri (1912) Tas gan pastāvējis tikai vienu mēnesi. Kad lielākā Jaunā Rīgas teātra aktieru daļa devās bēgļu gaitās uz Krieviju, Ē. Lauberts palika Latvijā un mēģināja pārļaut kara laiku, dibinot un organizējot jaunus teātrus. Piemēram, teātri Vērmanes dārzā (tā mūžs – viena sezona), Komēdijas teātri (1916-1917), arī tas pastāvēja vienu sezonu. Savu muzikālo talantu Ē. Lauberts varēja izmantot, iestudējot latviešu komponistu pirmuzvedumus (A. Kalniņa „Baņutu”, Jāņa Mediņa „Uguni un nakti”) Nacionālajā operā. Vēl viņš ir bijis aktieris un režisors Ceļojošā teātrī, Liepājas jaunajā teātrī. Iespējams, ka pēc garajiem klejojumu gadiem Ē. Lauberts vēlējās mazliet miera. Viņam bija 47 gadi. Varbūt viņš vēlējās drošību un pamatu zem kājām? Iespējams, Daugavpils mieru un harmoniju solīja vairāk kā, piemēram, galvaspilsēta Rīga ar visiem tās kārdinājumiem. Dzīve te bija vienkāršāka, arī lētāka un pieticīgāka. Tie aktieri, kuri gribēja baudīt dabas tuvumu, Daugavas mierīgo ūdeņu plūdumu, pastaigas tuvējā mežā, mazpilsētas dzīves ritmu, Daugavpilī jutās tīri labi. Šķiet, arī Ē. Lauberts. Pēc pirmajām šeit nostrādātajām sezonām viņš nekavēja ceļa somas un nedevās projām, bet palika Daugavpilī līdz 1930. gadam. Bet pēc tam pārcēlās uz Daugavpilij tuvo Rēzekni, kur sāka strādāt Latgales teātrī.

Tā darbība vēl arvien bija neregulāra. Latgales teātrim Rēzeknē šai laika posmā neizdevās noorganizēt pastāvīgu truppu un nepārtraukti darboties, tomēr daži interesanti skatuves mākslas dzīves notikumi šai pilsētā ir bijuši. Acīmredzot Ē. Lauberts vēlējās te radīt stabilu aktieru truppu, kaut ko līdzīgu Daugavpils latviešu dramatiskajam teātrim. Viņš uzskatīja, ka Rēzeknē iespējas ir labākas kā Daugavpilī. Vispirms Rēzeknē vienmēr ir bijusi, un arī pašreiz ir, latviskāka par Daugavpili. Pārbūvētā „Tautas pils” bija ērtāka kā Daugavpils Dzelzceļnieku klubs, kurā 20., 30. gados darbojās Daugavpils Latviešu teātris. Iespējams, Ē. Lauberts bija nodomājis vēlreiz sākt visu no jauna. Viņš nodibināja dramatisko studiju un gatavoja aktierus Rēzeknes teātrim, iestudēja latviešu autoru lugas, no kurām vislielāko atsaucību ieguva R. Blaumaņa „No saldenās pudeles”. Taču 1931. gada 17. jūlijā vasaras atvaļinājuma laikā, kuru viņš pavadīja Siguldā, sava paziņas Ādama Skujiņa vasarnīcā, Ē. Lauberts pēkšņi mira.

Režisora Ernesta Feldmaņa laiks Latgales teātrī

Nākošais posms Latgales teātra vēsturē, kuru pamatoti uzskata par vienu no mākslinieciski spilgtākajiem un nozīmīgākajiem 20. gs. 30. gados, saistīts ar Ernestu Feldmani. E. Feldmanim ir nozīmīga vieta latviešu teātra vēsturē. Vispirms jāatzīmē, ka viņš bija viens no nedaudzajiem latviešu aktieriem un režisoriem 20. gs sākumā, kuram bija izdevies iegūt labu profesionālo izglītību. E. Feldmaņa slavenajiem laikabiedriem Latvijā Alfrēdam Amtmanim – Briedītim, Eduardam Smiļģim tik labas profesionālās izglītības nebija. E. Feldmanis bija beidzis A. Adaševa skatuves mākslas kursus Maskavā, pēc kuru beigšanas strādājis par aktieri Krievijas provinces teātros.

1921. gada rudenī viņš atgriezās Latvijā un kļuva par Nacionālā teātra aktieri un režisoru. 20. gs. 20., 30. gados E. Feldmanis bija viens no vispopulārākajiem un iecienītākajiem Nacionālā teātra aktieriem un režisoriem. Īpaši tika slavētas E. Feldmaņa veidotās klasiskās komēdijas Nacionālajā teātrī. Moljēra, Bomaršē, Molnāra, O. Vailda lugu uzvedumi izpelnījās kritiķu atzinību par spēles vieglumu, virtuozu tehniku, asprātību, par to, ka režisors iestudējumos ieviesis improvizāciju, lielu uzmanību tajos veltījis tempam un ritmam. E. Feldmaņa popularitāti vairoja arī veiksmīgais pedagoga darbs viņa dibinātajos aktieruursos un 1930. gadā organizētajā E. Feldmaņa aktieru studijā.

1933. gadā E. Feldmanis bija spiests aiziet no Nacionālā teātra. Guna Zeltiņa savā grāmatā par Ernestu Feldmani raksta, ka tas noticis tādēļ, ka populārais režisors un aktieris

pievienojies tiem Nacionālā teātra darbiniekiem, kuri protestējuši pret izklaidējošo repertuāru, kuru teātra vadība ieviesusi, lai glābtos no ekonomiskās krīzes 20. gadu beigās. „1933. gada janvārī notika tā saucamais aktieru dumpis, kurā piedalījās arī Ernests Feldmanis. Teātra darbinieki noorganizēja protesta sapulci, kur kritizēja teātra vadību un pieprasīja pārmaiņas repertuārā” (Zeltiņa, 1979: 131). Darbinieku dumpis cieta sakāvi, toreizējais teātra direktors Artūrs Bērziņš, pateicoties tā laika lielāko avīžu „Brīvā Zeme” un „Jaunākās Ziņas” atbalstam, uzvarēja. Ernestam Feldmanim, arī pazīstamajam aktierim Jānim Ģermanim no teātra bija jāaiziet.

E. Feldmanis no 1933. līdz 1937. gadam strādāja Latgales teātrī Rēzeknē. Tāpat pavisam tuvu Daugavpils latviešu dramatiskajam teātrim. Latgales teātris Rēzeknē E. Feldmaņa darbības laikā kļuva par diezgan nopietnu konkurentu Daugavpils teātrim. Līdz viņa darbības sākumam Rēzeknes Latgales teātris bija piedzīvojis mākslinieciskā apsūkuma periodu, bet ar šī režisora ierašanos teātris uzplauka un priecēja savus skatītājus ar vairākiem spilgtiem un nozīmīgiem iestudējumiem. E. Feldmanis Latgales novada iedzīvotājiem piedāvāja lugu uzvedumus, kurus viņi līdz šim nebija redzējuši: V. Šekspīra „Spītnieces precības”, E. Vulfa „Pasaka par nāvi”, F. Molnāra „Velns”, Moljēra „Don Žuans”, O. Vailda „Ideāls vīrs”. No latviešu autoru lūgām: R. Blaumaņa „Indrāni”, A. Alunāna „Seši mazi bundzenieki”. Kā atzīmē Guna Zeltiņa: „E. Feldmaņa darba pieredzei un skatuves kultūrai bija liela nozīme Latgales teātra mākslinieciskā līmeņa celšanā” (Zeltiņa, 1979: 135).

Atsauksmēs par E. Feldmaņa iestudējumiem Nacionālajā teātrī, nereti var izlasīt vērtējumu, ka E. Feldmaņa režijās aktieru ansamblis it kā tapis jauns, kustīgs un izdomā attapīgs. Kaut ko līdzīgu var teikt par Latgales teātra Rēzeknē aktieru ansambli. Arī šeit aktieri šķita kļuvuši it kā jaunāki, kustīgāki, enerģiskāki. Liela nozīme Latgales teātra aktieru ansambļa mākslinieciskās kvalitātes nostiprināšanā bija arī faktam, ka E. Feldmanim līdzīgi uz Rēzekni devās daži viņa kursu audzēkņi un aktieri no Rīgas, kuriem viņa režija bija īpaši tuva, un kuri vēlējās kopā ar viņu turpināt darbu. Tādi bija Latvijas perifērijas teātros daudz spēlējušais un popularitāti iemantojušais Nikolajs Krauklis. Vēlākā Dailes teātra slavenā aktrise, toreiz vēl jaunā, nepieredzējusi Alma Ābele.

Viktora Hausmaņa grāmatā „Alma Ābele” par dzīvi Rēzeknē var izlasīt šādas rindas: „Rēzeknieši mēdz promenādēt pa Atbrīvošanas aleju, kas gāja cauri visai pilsētai līdz stacijai Rēzekne II. Šajā alejā atradās Skolotāju institūts, Zemes banka, komercskola, Armijas ekonomiskais veikals un kafejnīca. Tajā bieži bija iegriezās smalkais gleznotājs Francisks Varslavāns, Arvīds Egle, Jūlijs Viļumainis – pilsētā bija sava mākslinieku kopa. Un daudz meiteņu, kas mācījās ģimnāzijā un Skolotāju institūtā, tās centās patikt gleznotājam Varslavānam. Ziemās varēja doties ar slēpēm uz Ančupānu kalniem, vasarā peldēties Rēzeknes upē, kur kungiem un dāmām bija atsevišķas peldvietas, svētdienās zvanīja baznīcas un aicināja eksotiskais tirgus ar vezumiem un paunām. Aicināja arī teātris. Tas darbojās Tautas nama telpās nelielā ieliņā dažus simtus metru no galvenās alejas. 1934. / 35. gada sezonā Latgales teātris pārdzīvoja tādu kā renesansi – Ernests Feldmanis bija iecerējis Rēzeknē radīt respektējamu ansambli un aicināja uz šejieni no Liepājas K. Locenieku un J. Lūsēnu, no Jelgavas – E. Tauriņu un G. Amolu. Rēzeknieši, bet jo īpaši rēzeknietes jūsvoja par K. Skangelu, lielas lomas tēloja Z. Saliņa, K. Grasbergs, E. Podis. V. Podisa” (Hausmanis, 1983: 28, 29).

Šo talantīgo, labu profesionālo izglītību apguvušo skatuves mākslinieku klātbūtne ļāva E. Feldmanis Latgales teātrī iestudēt Annas Brigaderes pasaku lugu „Princese Gundega un karalis Brusubārda”. Šai uzvedumā Gundegas loma bija uzticēta Almai Ābelei, bet ubaga Māra, karaļa Brusubārdas – vēlākajam populārajam Liepājas teātra aktierim Kārlim Loceniekam, Gobzemju karalis bija Nikolajs Krauklis. Gundegas lomas atveidotāja Alma Ābele atzinīgi izteikusies par iestudējumu kopumā un režisora darbu, tomēr visai kritiski vērtē pati savu tēlojumu Gundegas lomā: „Ne viss izdevās, kā gribējās. Neizdevās Gundega. Un ja

nu man ir kāds nepiepildīts sapnis, tad tā ir Gundega. Man liekas, ka „Princesi Gundegu parasti rāda kā pasaku un Sniedze savu stāstu teic kā pasaku bērniem. Atcerieties kā Gundega saka par Māri: „Kur nebij nekā, tur visu dot. Tā karalis tik var aplaimot”. Visu dot – vai te neslēpjas jēga? Karalim vajadzētu būt dzīves devējam, lielajam dzīves skolotājam, tikai tad, kad par dzīves pamatprincipu kļūs došana – tikai tad dzīve pārveidosies. Tā ir gluži rainiska doma. Bet kā to nospēlēt?” (Hausmanis, 1983: 31, 32).

Ievērojamā skatuves māksliniece ir pārāk kritiska pati pret sevi. Viņas Gundega Latgales teātra iestudējumā ir vērā ņemams panākums viņas pašas un arī teātra attīstības vēsturē. Iestudējums bija labi, profesionāli izveidots, ar labiem, talantīgiem aktieriem, arī vizuāli pietiekami krāsains. Tas varēja patikt kā lieliem, tā maziem skatītājiem.

E. Feldmaņa laikā Latgales teātrī bija daudz svaigu, mākslinieciski iedarbīgu iestudējumu, taču īpaši akcentēts O. Vailda lugas „Ideāls vīrs” uzvedums ar pašu režisoru lorda Goringa lomā. Vailda lugas E. Feldmanim bija tuvas un saprotamas. Arī „Ideālo vītu” viņš jau reiz bija iestudējis Nacionālajā teātrī, tēlodams lordu Goringu un izpelnīdamies atzinīgas kritiķu un skatītāju atsauksmes. „Vailda komēdijās, kuru burvība slēpjas varoņu runās, atjautību, paradoksu pārbagātībā, kas vērš dialogus īstās asprātības buķetēs, Ernests Feldmanis varēja demonstrēt savu spīdošo spēles tehniku un inscenētāja māku” (Zeltiņa, 1979: 73). Nav jābrīnās, ka režisors centās sev tik iecienītā autora lugu iestudēt arī Latgales teātrī Rēzeknē. Uzvedums izdevās, tajā kopā ar Ernstu Feldmani tēloja arī Alma Ābele, Kārlis Locenieks, Elza Tauriņa, Nikolajs Krauklis. Pret sevi allaž kritiski noskaņotā A. Ābele ar Čivleja kundzes lomu „Ideālajā vīrā” ir apmierināta: „Ar Čivleja kundzes lomu gāja labi. Spēkojāmies ar Ernstu Feldmani – lordu Goringu. Mana Čivleja kundze bija sarkanmate, es izdomāju, ka viņai labi piedienētu zaļš tērps. Apakšdaļā tas bija diezgan pieguļošs, un tas mani padarīja ķirzakai līdzīgu. Žēl, ka nav nevienas fotogrāfijas, fotogrāfi toreiz uz Rēzeknes teātri nenāca, pie fotogrāfa es savukārt neaizgāju, un tā par Čivleja kundzi nav palikušas nekādas liecības” (Hausmanis, 1983: 32). Aktrises atmiņas par darbu Latgales teātrī diezgan labi raksturo toreizējo situāciju. Par teātra iestudējumiem patiešām tikpat kā nav nekādu vizuālu liecību. Grūti iedomāties kādi tie izskatījušies. Savukārt Čivlejas kundzes tērpa raksturojums atgādina, ka tērpus laikmetīgās lugās aktieriem tajos gados nācās gādāt pašiem. A. Ābele un N. Krauklis no Rīgas bija ieradušies ar daudzām lielām kastēm, kurās bija sasaiņoti apģērba gabali lomām.

E. Feldmanis iestudēja arī latviešu klasiskās lugas. Latgales teātrī parādījās R. Blaumaņa „Indrāni”. Indrānu mātes lomā šajā iestudējumā viesojās Berta Rūmniece. Skatītāju atzinību izpelnījās Ā. Alunāna „Seši mazi bundzenieki”. Šis uzvedums iezīmīgs ar to, ka tam bija speciāli gatavotas dekorācijas, kuras bija gatavojis Rēzeknes mākslinieku kopas mākslinieks Arvīds Egle.

1936. gadā Latgales teātra repertuārā parādījās R. Blaumaņa „Skroderdienas Silmačos”. Tās bija iestudējis Nikolajs Krauklis. Ar šo iestudējumu aktieris atzīmēja savu 15 gadu skatuves darba jubileju. Pats viņš spēlēja Ābrama lomu, bet savai dzīvesbiedrei aktrisei A. Ābelei uzticēja Pindacīšas lomu. Jaunajai varoņlomu atveidotājai šī loma bija zināms izaicinājums. Tā viņa deva iespēju izmēģināt spēkus raksturlomu atveidošanā.

1937. gadā režisora E. Feldmaņa vārds Latgales teātra repertuāra sarakstā nav ieraugāms. Kā režisori šeit strādā populārais operešu un komēdiju režisors no Jelgavas teātra Jēkabs Zaķis. Viņa iestudētajā K. Krūzes „Kad sirds sāk runāt” uzvedumā kā aktieris ieraugāms Antons Varoslavāns. Dažas izrādes top toreizējā Daugavpils Latviešu teātra režisora Jāņa Kļavas vadībā, piem. J. Zeibolta „Mājas naidu”, J. Purapuķes „Savs kaktiņš, savs stūrītis zemes”.

E. Feldmaņa vārds Latgales teātrī atkal parādījās 1938. gadā, kad viņa mākslinieciskajā vadībā tapa R. Blaumaņa „Pazudušais dēls”. Šis uzvedums iezīmīgs ar to, ka savas pirmās lomas tajā atveidoja vēlākie populārie Jaunatnes teātra aktieri Osvalds Krēsliņš

un Elza Stērste. O. Krēsliņš ir Krustiņš, Elza Stērste – Roplainiete. Inīši šajā iestudējumā spēlēja Antons Varslavāns.

1938. gads Latgales teātra vēsturē nozīmīgs arī ar to, ka šajā sezonā tika iestudēta Raiņa luga „Indulis un Ārija”. Tas bija samērā vērienīgs iestudējums, ar kuru teātris atzīmēja pirmās latgaliešu teātra izrādes 1908. gadā trīsdesmit gadu jubileju. Par režisoru tika pieaicināts Alfrēds Alksnis, kurš bija guvis atzinību iestudējumos Nacionālajā teātrī un citos Latvijas teātros. Pateicoties A. Alksņa gādībai kostīmi izrādei tika šūdināti Nacionālā teātra darbnīcās. Kostīmu skices bija veidojis iestudējuma dekorators Arvīds Zirnis, kurš vēlākajos gados veiksmīgi darbojās Daugavpils teātrī. Iestudējumam netika žēloti līdzekļi. Tam tika izdoti ap trīs tūkstoši latu, tiem gadiem rekordliela naudas summa. Galvenās lomas atveidoja talantīgie un daudzsološie jaunie aktieri. Induli spēlēja Osvalds Krēsliņš, Āriju – Lauma Paegle, Mintautu – Antons Varslavāns. Šai laikā A. Varslavāns sāka izrādīt interesi arī par režisora darbu. 1940. gadā viņam bija izdevies no Kultūras fonda dabūt nelielu stipendiju studijām Rīgā pie Nacionālā teātra režijas meistariem. Taču Otrais pasaules karš pārvilka svītru visām šīm iecerēm, izpostīja arī pašu teātra ēku. Pēc kara tā tika atjaunota, tajā darbojas amatieru teātris.

Secinājumi

Latgales teātra dibināšana un attīstība Rēzeknē 20. gs. 20., 30. gados saistīta ar neatkarīgās Latvijas un Latgales inteliģences ieinteresētību, aktivitāti un vēlmi radīt latviskās kultūras organizācijas šai visvairāk pārkrievotajā Latvijas daļā.

Teātra mākslinieciskais uzplaukums bija iespējams, pateicoties talantīgu un populāru Latvijas režisoru: Kārļa Hamstera, Viļa Segliņa, Ernesta Feldmaņa, u.c. darbam Latgales teātrī Rēzeknē, kā arī spējīgu profesionālu aktieru iesaistīšanai teātra trupā.

Latgales teātra darbība tika pārtraukta Otrā pasaules kara laikā, kad iepriekšējā laika režisori un aktieri devās projām no Rēzeknes. Pēc Otrā pasaules kara Rēzeknē tika atjaunots un veiksmīgi darbojas amatieru teātris.

Summary

The creation and development of Latgale theatre in Rezekne in 1920`s and 30`s is linked to the activities led by the intelligence of the independent Latvia and Latgale in particular, as well as people`s wish to establish Latvian culture organisations and invest in their spiritual life whilst living in the most Russified part of Latvia.

The creative boost of the theatre was possible thanks to the activities of the Latvian intelligence as well as the works of talented Latvian directors: Karlis Hamsters, Vilis Seglins, Ernest Feldmanis and others in the Latgale theatre in Rezekne. It was also supported by accepting strong professional Riga theatre actors in the theatre troupe.

Karlis Hamsters has been described as a talented and well educated actor who has played several significant parts in the New Riga theatre. It is possible that his unusualness and ability to inspire others was the reason that gathered the enthusiasts who came to Rezekne to create a theatre. Amongst them was Hamsters` colleague Vilis Seglins who was an actor in the National theatre and a gifted teacher. He helped Hamsters professionally preparing the new actors.

To open the Latgale theatre Hamsters decided to direct the play ‘Sister Beatrice’ by Moris Materlink. The choice of the material is a proof of Hamsters` original literal taste. Other directors during that time preferred less complicated dramatic works. Amongst them are plays by Aspazija, Alunans, Akuraters and other Latvian authors.

Similar to other peripheral theatres in Latvia, the Latgale theatre in Rezekne did not receive material support from the government. It had to seek funding for new productions. It found some assistance from The Latvian Culture development association, Rezekne division. However, it did not have sufficient funds either, hence regular shows in Rezekne in early 1920`s did not take place. In 1924 an association called ‘Latgale People`s Palace’ (Latgales tautas pils) was established in Rezekne. Its initiators were the very intelligent Jazeps Trasuns, Jazeps Bekers, Janis Velkme, Peteris Zadvinskis. The activists of the association started a building project.

In 1928 the association succeeded to receive financial support and started the construction works. The house was finished about a year later and in 1929 the People's Palace was opened. To celebrate this, a play with a significant title 'The sunken Palace' ('Nogrimuši pils') by Francis Trasuns was put on. It is a very complex play in which the author has tried to combine specific domestic scenes with a mythical context on the once sunken palace as a symbol of national freedom.

The next period in the history of the Latgale theatre is regarded as one of the most significant in 1930`s and is connected to Ernests Feldmanis who worked there from 1933-1937. Due to this director, the theatre bloomed and regaled their audience with several bright and important productions. Feldmanis offered plays that people had not seen before: Shakespeare's 'The Taming of the Shrew', Moliere's 'Don Juan', Wilde's 'An Ideal Husband', Molnar's 'The Devil'. Feldmanis' work experience and stage culture played a big part in lifting the Latgale theatre artistic level.

Literatūra un avoti

1. Banga, T. (1970). Aktieris Kārlis Hamsters. *Almanahs "Teātris un Dzīve"*. Rīga: Liesma.
2. Hausmanis, V. (1983). *Alma Ābele*. Rīga: Liesma. 28.-32. lpp.
3. Kundziņš, K. (1972). *Latviešu teātra vēsture*. Rīga: Liesma.
4. Niedra, M. (1999). *Teātris un kino biogrāfijās*. Enciklopēdija. 1. sēj. Rīga: Preses nams.
5. Rakstniecības, teātra un mūzikas krājums (*RTMM*), Inv. Nr. 204046.
6. Sniedze, E. (2006). *Latviešu teātra hronika 1919-1944*. Rīga: Zinātne, 462.-468. lpp.
7. Trasuns, F. (1998). *Dzīve un darbi*. II. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izd.
8. Zeltiņa, G. (1979). *Ernests Feldmanis*. Rīga: Zinātne, 73., 131., 135. lpp.